

FMSO

Fellesskap mot seksuelle overgrep

Justis- og beredskapsdepartementet –Sivilavdelingen

Postboks 8005 Dep,

0030 Oslo

postmottak@jd.dep.no

Oslo, 16.04.13

Svar på høring –rapport om ”Avhør av særlige sårbare personer i straffesaker”

Følgende svar er sendt fra stiftelsen Fellesskap mot seksuelle overgrep / FMSO; fellesorganisasjonen til landets sentre mot incest og seksuelle overgrep.

Vi vil innledningsvis fremheve at vi synes arbeidsgruppen har levert et svært godt og vel gjennomarbeidet dokument, som vi anbefaler lovgiver å etterkomme i sin helhet både for lovendringer og foreslått forskrift til gjennomføring av avhør av barn og psykisk utviklingshemmede.

Forslagene har et faglig fundament hvor hensyn til barna er spesielt fremhevet samtidig som balansen mot siktedes rettigheter synes godt ivaretatt. Behovet for opprydning og samordning av eksisterende forskrift har vel vært etterlengtet, og forslagene bidrar etter vårt skjønn til et regelverk som innehar nødvendig fleksibilitet og samtidig lite tolkningsrom slik at det kan forventes lik praksis i hele landet.

Sedelighetssaker og familievoldssaker likestilles i ny avhørsmodell

Vi kan ikke se noen grunn til å behandle disse sakene forskjellig, det er som nevnt svært mange fellestrekk og sammenlignbare hensyn å ta. I mange tilfeller vil det være et kunstig skille mellom volds- og overgrepssaker da det ofte vil være begge deler involvert. Hva vi definerer som overgrep eller vold har heller ikke nødvendigvis noen helt skarpe klare grenser. Det vesentlige bør være at det handler om barn og krenkelser mot deres personlige integritet.

Grensen for dommeravhør senkes fra 16 til 15 år

Vi er ikke ubetinget positive til at aldersgrensen senkes, men vi ser klart behovet for samordning av aldersgrensene som skal gjelde i forhold til barn, og følger arbeidsgruppens

argumenter om at 15 år allerede står for et skille både i forhold til prosessuelle rettigheter i vergemålsloven og den kriminelle lavalder i straffeloven.

Barn som er under 15 år på tidspunktet for første avhør vil normalt være fritatt fra å møte i retten

Vi finner det fornuftig å legge møteplikt i retten etter alder på avhørstidspunktet og ikke alder ved start av hovedforhandling. Det har vært en utfordring at den tiden det tar fra avhør til hovedforhandling har medført at dommeravhørte barn ender opp med å måtte forklare seg i retten likevel. Dette er et systemproblem som har blitt veltet over på barna og belastet dem i sin helhet. Det nye forslaget bidrar til større troverdighet og forutsigbarhet for hvorfor barnet avhøres på den måten det gjør, og slik at ikke premissene endres over tid. Vi er ellers av den oppfatning at alle avhør både før og etter fylte 15 år og før fylte 18 år bør vises i sin helhet under hovedforhandling, for å lette barnets eventuelle deltakelse i retten.

Vi er enig med arbeidsgruppen som åpner for denne muligheten også for enkelte andre grupper som svært traumatiserte ofre for menneskehandel og systematiske seksuelle overgrep eller andre med alvorlige psykiske lidelser.

Vi ser at viktige rettsprinsipper som kontradiksjon, muntlighetsprinsippet og bevisumiddelbarhetsprinsippet kan hevdes å komme på strekk i tenkte tilfeller, og er derfor svært opptatt av at siktedes rett til utspørring sikres gjennom det enkelte avhør, slik at foreslått hensyn til fornærmede under hovedforhandling kan sikres uten at det ender opp som et spørsmål om brudd på siktedes rettigheter etter EMK.

Samordning av reglene for formaning, forsikring og vitneplikt (også for politiet) hvor alder foreslås sammenfallende med øvre alder for dommeravhør og kriminell lavalder 15 år

Vi ser helt klart utfordringene med dagens regler hvor barn under 12 år ikke kan fritas fra vitneplikt i forhold til sine nærstående som voksne kan, at de blir formanet til å snakke sant, men også informert om at de ikke trenger svare på spørsmål som inkriminerer dem selv eller andre familiemedlemmer. Dette kan det være svært vanskelig for så unge å fatte rekkevidden av og ikke minst vanskelig å dra opp grensene for. Det er også betydelig mengde informasjon de skal ta imot og absorbere ved innledningen til et avhør som allerede er mentalt belastende for dem, så hvor vidt denne informasjonen blir mottatt og forstått kan det vel stilles spørsmål ved. Vi er derfor også her enig med arbeidsgruppen som ønsker å samordne reglene, slik at barn under 15 år har vitneplikt også for politiet, og ikke gis mulighet til å nekte å svare på spørsmål om nærstående. Vi finner begrensning til saker som gir bistandsadvokat rimelig.

Samme oppfatning har vi i forhold til å avlegge forsikring som foreslås hevet til samme grense som de øvrige altså fra 14 til 15 år, noe vi finner fornuftig, spesielt fordi det

sammenfaller med kriminelle lavalder som vil ha avgjørende betydning om det foreligger falsk forklaring.

Saklig avgrensning; Avhør etter ny modell gjelder saker som gir rett til bistandsadvokat

Synes riktig å sette en ramme for hvilke saker det gjelder som i en viss grad er forutsigbar, skjønt det også i denne bestemmelsen er skjønnspregede elementer i bestemmelsens siste ledd.

Retten til å få oppnevnt bistandsadvokat utvides til også å omfatte strl §§ 227-229 der handlingen har skjedd på bopel eller der fornærmede faller inn under personkrets som rapporten omhandler

Betydningen av å ha egen advokat i disse sakene skal ikke undervurderes, og vi ser det som positivt at også de mindre alvorlige voldssaker innlemmes i ordningen.

Når det er sagt har vi mindre forståelse for at søskenincest ikke blir nevnt eller problematisert av arbeidsgruppen. Det er et betydelig antall barn som opplever overgrep fra sine søsken, stesøsken, adoptivsøsken og fostersøsken, med høy grad av fare for store konsekvenser for livskvalitet, men dette området har fått en stemoderlig behandling i lovverket. Her mener vi at lovverket og praktisering av denne lider av vesentlige mangler, da det er utelatt som grunnlag for avvergeplikten, ikke gir bistandsadvokat, og hvor gjerningsmann under 18 år ikke kan straffes, enda vår strafferettslige alder i alle andre tilfeller er 15 år. Det gir et helt klart signal om viktighet og alvorlighet som vi ikke bør være bekjent av.

Vi varsler ytterligere gjennomgang av denne siden av lovverket under høringen om endringer i straffeloven hvor det antagelig hører hjemme generelt, men vi skulle gjerne sett at arbeidsgruppen hadde foreslått at søskenincest strl § 198 ble medregnet som saker som utløste bistandsadvokat på samme måte som foreslått utvidelse med strl §§ 227-229 i strprl § 107 a, og slik også gir rett til avhør på samme premisser som foreslått. Vi er klar over at det i flertallet av disse sakene vil komme andre straffebestemmelser til anvendelse og i konkurrans med strl § 198, som gir rett til bistandsadvokat, men vi mener likevel at det prinsipielt for barn under 16 og reelt for barn over 16 bør gis rett til bistandsadvokat også etter bestemmelsen om søsken-incest.

Politiet gis anledning til å avhøre barn og psykisk utviklingshemmede uten involvering av domstolene (grunnet tidsaspektet)

Vi støtter forslaget om å overlate avhøret til politi uten dommer tilstede. Vi deler arbeidsgruppens konklusjon om at det er ressursbesparende, og at bevisverdien er mer knyttet opp mot kvaliteten på avhøret, om avhøret vises under hovedforhandling i sin helhet, hvor fort avhøret foretas fra anmeldelse, kompetansen til avhører og den tekniske kvaliteten på lyd og

bilde, enn på hvorvidt en dommer har fulgt avhøret underveis. Hvorvidt det er tidsbesparende stiller vi oss mer spørrende til da det dokumenteres at det er politiet som er flaskehalsen for gjennomføring under dagens ordning. Dette kommenteres nærmere under punktet om endring av fristene.

Vårt anliggende er spesielt ivaretagelse av barnet eller den psykisk utviklingshemmede som fornærmet, og her har arbeidsgruppen lagt til grunn eksisterende forskning på området hva gjelder både omfang, skadepotensiale, hukommelse, barns troverdighet, tidsaspektets betydning, den ikke-overgripende omsorgsperson betydning for avsløring, og synspunkter på gjentatte avhør, som er sammenfallende med sentrenes faglige fundament og generelle forståelse av overgrep som fenomen og samfunnsproblem. Når det er sagt, eksisterer det i samfunnet generelt og rettsvesen spesielt fremdeles elementer av feilaktige og unyanserte holdninger til seksuelle overgrep som avviker fra både den evidensbaserte og erfaringsbaserte kunnskapen som fremkommer i arbeidsgruppens dokument, noe vi skulle ønske ble ytterligere problematisert i forhold til hvorfor avhør av barn kan få svekket bevisverdi. Vi ser at det ikke ligger i arbeidsgruppens mandat, men er et vesentlig element av betydning like fullt og vi velger å ta opp tråden også i denne sammenheng.

Det bekymrer oss at advokaters prosedering og dels rettsavgjørelser kan bære preg av og fortsatt holde på den forestilling at barn er mindre troverdige enn voksne, at barn er snare til å lyve og fantasere om overgrep, at barn med letthet kan ledes til å fortelle om overgrep som ikke har rot i virkeligheten osv. Vi erfarer at gamle oppfatninger om barns troverdighet holder stand på tross av at forskning og ny kunnskap om traumers påvirkning av hjernen og hukommelsen går samstemte i motsatt retning. Sannsynligvis står disse oppfatningene seg fordi fremheving av dette element kun i kraft av sin eksistens sår tvil som skal komme tiltalte til gode, også der det ingen tvil er. Det er fremhevet av arbeidsgruppen at avhører skal være spesielt utdannet og skikket for oppgaven, men vi ser det som like viktig at andre av rettens aktører tilegner seg nødvendig kunnskap om traumers påvirkning av hjernen og hukommelsen og barns mulighet og evne til å formidle. Slik kan vi unngå at feilaktige oppfatninger får spillerom og egenverdi i så alvorlige saker som dette, og slik at avhøret av barnet sees, tolkes og forstås i lys av eksisterende sannheter og ikke ut fra gamle myter. Utfordringen er i realiteten barns underkommunikasjon om opplevde overgrep, og da i sin særdeleshet i forhold til overgrep begått av nær familie og omsorgspersoner.

Påtalemyndigheten kan oppnevne forsvarer i hastetilfeller slik at det kan gjennomføres akutte avhør med samtidig sikring av siktedes rett til kontradiksjon

- ingen kommentar

Regler om at det kan gjennomføres flere avhør av vitnet, men at det må være en grunn til å gjøre det....

Eksisterende regler og forutgående oppfatninger om at flere avhør av barn i sin helhet bør unngås synes overdreven, og vi støtter derfor arbeidsgruppens åpning for at gjentatte avhør er mulig.

Forskning viser at det kan være svært nyttig med et oppfølgingsavhør slik at barnet gis nødvendig tid og mulighet for å få tillit til å ville fortelle og huske de detaljer som kan være avgjørende for saken. Her må en da være oppmerksom på at første avhør vil være svært avgjørende for hvorvidt neste har verdi, da første avhør må anses som viktigste fundament for oppfølgingsavhøret. Vi er av den oppfatning at oppfølgingsavhør med fordel kan gjennomføres i flere tilfeller enn hvor det gjøres av hensyn til siktedes rett til kontradiksjon. Vår største bekymring i forhold til flere avhør av barn er om det skulle resultere i økt mistro og mistillit til barns pålitelighet og troverdighet om det fremkommer nye, andre eller endrede opplysninger. Endrede opplysninger vil fort kunne bli «advokatmat» altså et spørsmål om forklaringen ikke er konsistent, men antar at rask forklaring bidrar til å redusere denne faren for økt spillerom for spekulasjoner om påvirkning, falske minner eller løgn og fantasier. Barn kan påvirkes av voksne, men ikke bare i negativ retning som det som oftest blir hevdet i denne sammenhengen. Det er studier som viser at den ikke-overgripende omsorgspersons handlinger og valg har svært stor betydning for barnets vilje til full avsløring. Det er derfor all grunn til å vurdere voksnes innvirkning på barnets forklaring, men det må kunne kreves at en ikke ser på påvirkning som utelukkende negativ, og at vektingen blir deretter.

For øvrig er vi enige i at oppfølgingsavhør skal skje kort tid etter det første avhøret, at det er samme avhører og at spørsmål stilt i første avhør ikke gjentas.

Avhørsleder må ha utvidet påtalekompetanse samt en klar tilråding om at vedkommende har utdanning på politihøgskolen

- ingen ytterligere kommentarer

Dagens regler om forsvarers rett til å kreve ytterligere etterforskning og påtalemyndighetens adgang til å begjære rettslige avhør, videreføres så langt som mulig

- Ingen kommentarer

Observasjonsordningen avvirket

I praksis er ordningen allerede avvirket fordi den ikke brukes, så vi har ingen innsigelser til at ordningen er utelatt i forslag til ny forskrift.

Forsvarer og bistandsadvokat følger avhøret, med enkelte begrensninger, andre etterforskere, ansatte barnehus, evt representanter fra barnevernet, men kan nektes...avhørsleder avgjør

Vi ser behovet for å kunne regulere hvem som skal overvære avhøret, og at myndighet til dette legges til avhørsleder.

Fristen settes til en uke i saker som gir rett til bistandsadvokat etter strprl § 107a og 4 uker i andre saker

Vi er enig i at fristene skal endres, på grunn av den betydning det har for fornærmede personlig, fare for bevisforspillelse på grunn av utilbørlig påvirkning av barnet og/ eller deres hukommelse og dermed til bevisverdi av avhøret, men vi er spørrende til hvordan tidsfristene skal overholdes. Selv om politiet skal utføre uten dommerdeltakelse, dokumenteres det at det er politiet som er flaskehalsen for gjennomføring i dag, hvor både ressurser og prioritering internt er årsaksforklaringer. Arbeidsgruppens forslag løser ikke disse utfordringene, men det er liten tvil om at både dagens frister og forslaget om nye frister stiller krav til betydelige endringer hos politiet, både hva gjelder utdanning av avhørere og til hvordan de organiserer sin virksomhet. Per i dag har vi ikke fått noe betryggende svar fra overordnede myndigheter på hvordan dette søkes løst på kort og lang sikt. Det er et betydelig behov for at lovgiver ser verdien av korte frister for avhør av barn og sørger for at etaten settes i stand til å oppfylle disse.

Begrepet «etterforskningsmessige hensyn» har blitt uthulet under dagens system, og vi mener det er behov for en innskjerping slik at ressursmangel eller manglende prioritering ikke godtas som grunn for brudd på fristene.

Bruk av barnehus gjøres obligatorisk for barn under 15 år som skal avhøres som fornærmet, det samme gjelder ved avhør av sentrale vitner i saker som gir rett til bistandsadvokat. For mindre sentrale vitner, og vitner i andre typer saker, åpnes for bruk av barnehus

Prinsipielt og ideelt sett er vi instanser som i høy grad ønsker at alle avhørene skal gjennomføres ved barnehusene, men er også innforstått med nødvendigheten av at forslag til § 3, 1 ledd siste setning om «at hvis det av hensyn til barnet...så kan annet sted benyttes» blir stående, men at andre hensyn som ressurser, penger, tidsbruk etc ikke kvalifiserer til å bruke andre lokasjoner for avhøret.

Stilles formelt krav om kompetanse for å ta de avhør som faller inn under forskriften, samt krav om regodkjenning av avhørere

Vi anser kvalifisering av avhører som særdeles viktig i avhør av barn, da deres rolle og fremferd vil ha avgjørende betydning for hvorvidt barnet avslører sin virkelighet. Kravet til utdanning bør gjøres absolutt. Det er også nødvendig at ikke kvalifikasjonskravene uthules ved overføring av ansvaret for avhørene til politiet. En regodkjenning er et kvalitetssikringstiltak, men bør inneholde individuell prøve, og ikke kun krav til deltakelse i plenumsundervisning.

Inger Lise Stølsvik

for FMSO

Linda Bakke

Daglig leder FMSO